

Viljandimaa talust Eesti muusikaelu etteotsa

18. aprillil on ümmargune sünnipäev pikaajasel estoonlasel Arne Mikul. Tööd [Estonia teatris](#) alustas ta 1952. aastal, oli algul koorilaulja, seejärel sai temast kirjandusala juhataja ja 1969. aastal tuli välja tema esimene lavastus - Aava "Vikerlased". Lavastajatööd jätkus aastakümneteks ja mitte ainult Eesti, vaid ka rajatagustele lavadele. Arne Mikk on olnud [Estonia tüüri](#) juures ka peanäitejuhi, kunstilise juhi ja [RO Estonia nõukogu](#) esimehe ametis ja tema eestvõttel on taastatud Estonia selts. Aga [Estonia teater](#) on tema tegemistes punase niidina veel teiselgi moel - nelja raamatuna. Ja nagu kõigest sellest veel vähe oleks, on temast saanud muusikasündmuste korraldaja. Aasta tagasi peeti Hiiumaal tema eestkostel Rudolf Tobiase 150. sünniaastapäeva suurejoonelist festivali, millele tuleb järg, ehkki teistlaadne, ka tänavu. Ning 2008. aastast on Arne Mikk Saaremaa ooperipäevade kunstiline juht. Sellest juttu alustasimegi.

Kas Saaremaa ooperipäevade spetsiifika - et ollakse saare peal, kus ei ole ooperiteatrit jne on festivali kava koostamist ka kuidagi mõjutanud? Millest olete lähtunud?

Arne Mikk: Kõigepealt peame tegema tänukummarduse muusikaõpetaja Ludmilla Toonile, tema alustas Kuressaare ooperipäevadega 1999. aastal nii, et inimesed istusid vabas õhus. Kui Eesti Kontsert võttis 2008. aastal ooperipäevade korralduse üle, paluti mind sinna kunstiliseks juhiks. [Aivar Mäe](#) oli resoluutne, et peab olema katusega saal, vaibad, lühtrid, ja nii see on tänapäevani. Maja püstipanek on omaette kulukas, aga teisiti ei ole võimalik ooperit teha.

Kava koostades oleme heliloojate juubeliaastaid (Verdi, Wagner, V. Kapp, R. Strauss) üritanud rõhutada kontsertidega, näiteks on mängitud Verdi keelpillikvartetti, Verdi ja Mozarti reekviemi. Ja et tulevast põlvkonda ooperiga siduda, selleks on tehtud lastegalasid. Aga põhiline on muidugi ooper. Ja kui mõelda, et Saaremaale on jõudnud Black American Opera, Shanghai, Budapesti, Gruusia, Kiievi, Moskva, Läti, Ankara või Wrocław'i ooperiteatrid, siis ma arvan, et seal on nähtud põnevaid asju; või et solistidest on esinenud rida Soome tipplauljaid - Matti

Muusika

16,17,18

Teater Vanemuine
Rahvusoper Estonia
Estonia teater
Aivar Mäe
Arvo Volmer
Teater
Risto Joost

Salminen, Jaakko Ryhänen, Jorma Hynninen, Karita Mattita, samuti maailmakuulus Gruusia bass Paata Burtšuladse või Jose Cura, siis need on olnud suursündmused.

Muidugi peab arvestama tehnilisi piiranguid, milliseid lavastusi sinna tuua saab. Tänavu tuleb külla Kataloonia ooper. Alati on huvi, et kavas oleks ka mõni vähem tuntud ooper. "Traviata" või "Butterflyd" võib igal ajal mängida, rahvas tuleb, aga sel suvel on programmis Puccini "Manon Lescaut", mida pole siin ooperipäevadel varem tehtud. Ja ootamatult populaarseks on osutunud flamenkoetendus "Carmen" - see on praeguseks välja müüdnud ja esimest korda on meil plaanis lisaetendus.

Kuidas ooperite lavastamine on aja jooksul muutunud?

Kui vaadata ooperi ajalugu pikalt, siis kõigepealt olid heliloojad, neil oli vaja ooper luua. Siis tulid suured lauljad, kes tegid, mis tahtsid, improviseerisid kadentse või mida iganes. Siis tulid dirigendid, kes tahtsid lavastada ja dirigeerida, nt Karajan. Ja siis tulid suured lavastajad. See hakkas peale Walter Felsensteini ja tema kaasaegsetega, et Musiktheater - selles peab olema koos muusika ja teater. Kui varem oli etendus pigem kontsert kostüümides, siis tavaline aktiivsus, näitlemine, tegevus hakkas eriti Saksamaal tooni andma ja tõi palju elevust, sest etendus muutus vaatajale ka vaatamisväärseks, mitte ei olnud ainult kuulamiseks. Aga eks iga asjaga on omad karid. Tänapäeval vaatame kino ja multimeediaetendusi ja sama soovitakse näha ka teatris. Aga projektsioonid ja kõik see visuaalne külg hakkab teatris juba muud tapma. Etendus muutub vahel nii segavalt atraktiivseks, et laulja pole enam oluline. Kuulus Saksa lavastaja Joachim Herz, kellega ka meil oli võimalik koostööd teha, ütles, et kui Saksamaal esietendusel skandaali ei ole, siis on tükk läbi kukkunud. Vaatasin Budapestis Katharina Wagneri "Lohengrini" lavastust, kus kui eesriie läks lahti, nägime presiidiumi lauda, laual Lenini büst. Rahvas vilistas ta välja, aga ta ise oli õnnelik, et oli saanud provotseerida.

Seega lavastuses peab olema siiski balanss. Kui La Scala tuli 1964. aastal esimest korda Moskvasse, kavas Franco Zeffirelli lavastatud "Boheem" koostöös Viini riigiooperi ja Herbert von Karajaniga, siis see oli lavaliselt, muusikaliselt ja laululiselt tehtud äärmiselt täpselt. Mul oli ühel perioodil võimalus Felsensteini tegevust kõrvalt vaadata ja nägin, kuidas laulev ja

tegutsev osatäitja on mõlemas osas laval atraktiivne ning see veenab ja köidab mind palju rohkem kui kõik need projektsioonid ja muu seal ümber. Ooper ei ole ju kunagi täiesti naturaalne, kuigi tänapäeval püüeldakse selle poole. Saariaho ooperis “Kauge armastus” oli laval vesi, liiguti paadiga, aga ega see mingit reaalsuse tunnet juurde ei andnud. Aga kombatakse ja nihutatakse piire.

Muidugi on lavatehnika võrratult arenenud. Metropolitan Operas ohkavas Britteni ooper “Billy Budd”, mille tegevus toimub laeval, ja iga vaatusega tõusis tegevustik korruse võrra kõrgemale - kujutada ette tegevust läbi terve laeva! Suured teatrid saavad seda endale lubada.

Aga vaieldamatult on lauljate üldine muusikaline ettevalmistus praegu varasemast võrreldamatult parem. 30 aastat tagasi poleks Hindemithi “Cardillaci suudetud ära õppida, aga praegune põlvkond saab sellega hakkama. Selles mõttes on toimunud suur areng.

Kas teil on mõni lavastus ka hinge peal - on ehk midagi olulist jäänud tegemata või mõni idee realiseerimata?

Ma olen Mulgimaa talupoja lapsena ja oma piiratud annetega saanud teha küllalt palju asju. Olen lavastanud kümme Verdi, paar Mozarti, kolm Tšaikovski ooperit. Mul on meeles, et kui Felsenstein lavastas Berliinis “Carmenit”, siis ta ütles, et teeb seda kuuendat korda ja et alles nüüd ta näeb ja tunnetab iga detaili ja seda, mida sellega teha.

Mind kummitab üks idee seoses “Don Giovanniga”. Kui Georg Ots hakkas seda lavastama, olin mina õppehooajal Moskva Suures Teatris. Kord minu kodus käies pakkus ta võimalust oma assistendiks hakata. Ütlesin, et oleksin hea meelega assistent, aga tingimusel, kui tema laulab peaosa. Georg muidugi naeris, ta teadis, et ta enam ei laula (see jäigi tema viimaseks tööks; pidime selle koos Neeme Järviga lõpetama).

Seda osa teevad alati noored mehed - “veini ja viina voolaku jõena” -, aga kui me vaatame etenduse kulgu, kui Leporello hakkab ette lugema, kuidas tal ainuüksi Hispaanias on olnud tuhat armukest, st kui palju see mees on end selles elus kulutanud! Ooperi käigus ta püüab Zerlinat, aga midagi ei tule välja, siis ilmub donna Elvira tema teele, nii et ühel hetkel ta ütleb, et “mis põrgu päev täna on lahti, et kõik minu plaanid

lähevad luhta”. Ja siis ma oleks tahtnud, et Georg võtab paruka peast ja me kõik näeme, et ta on jäänud vanaks. Siis läheb muidugi lugu edasi, aga lõpus Komtuur tuleb, võtabki tal paruka ära ja viib selle vanamehe kaasa. Ma imestan, et selle idee peale ei ole keegi tulnud - analüüsida, mis on don Giovanni elus toimunud, et ta ei ole enam noor.

Olen kaks korda lavastanud “Jevgeni Oneginit”, Saksamaal Schwerinis ja Buenos Aireses Teatro Colonis, kus Dmitri Hvorostovski oli Onegin. Lavastajatel on ettekujutus, justkui oleks kogu aeg vaja laval midagi teha. On üks maal - “Kõik on minevikus”. Kui ma nüüd alustaksin seda ooperit, kus tütreid laulavad, njanja segab moosi, Larina paneb kaarte, siis tütarde lavatagust laulu kuuldes tarduvad mõlemad näiteks minutiks oma noorusaega (“Они поют, и я певала” - “Вы были молоды тогда”). Et nad suudaks kaks minutit laval mitte midagi teha, seejärel tullakse tagasi tegelikkusesse. Taolisi stoppkaadreid saaks olla ka igas järgnevas pildis.

Aga nagu Tuglas targasti ütles, et kui sul on nooruse energia, siis pole kogemusi ja kui on kogemused, siis pole enam nooruse energiat.

Minu lavastajate esimeste sammude olulisteks kaasteelisteks olid Georg Ots ja Neeme Järvi. Hiljem muidugi veel Eri Klas ja kunstnik Eldor Renter. Mul on suur rõõm kohtumiste üle Eduard Tubinaga. Tema kümned kirjad tuletavad tänutundga meelde neid päevi, mil hakkasid idanema ja said ka lavaküpseks tema mõlemad ooperid. Lõpuks sain ka ise neid lavastada ning isegi Stockholmi viia, kuid autor oli siis kahjuks juba lahkunud.

Olete kirjutanud mitu raamatut [Estonia teatri](#) ja Estonia seltsi ajaloost. Kas pärast raamatute valmimist on ilmunud välja veel mingeid huvitavaid raamatutesse on olnud nii olete kokku või olulisi detaile, mis ei jõudnud? Ja kuna teil sündmusterohke elu ja puutunud paljude värvikate inimestega, siis kaugel on mälestusteraamat?

Eks see on ikka nii, et pärast leiad veel midagi. Estonia ajalooga seotud asjad on mulle väga olulised olnud. Aga mälestusi ei tule. Ega minu persoon ei oluline, vaid olulised on need, kellega mul on olnud õnn kohtuda. Mina ei anna neile midagi juurde. Mul on olnud õnn teha koostööd nt Jaan Krossiga. Ta on

kirjutanud kolm ooperilibretol, mille tegemise juures ma olin - kaks Tubina ooperit ja Põldmäe "Raeooper", ning tõlkinud Puccini "Gianni Schicchi", mis oli selles mõttes tore, et mina pidin talle selgitama rütmifiguure ja tema pakkus siis välja sobiva tekstilahenduse. Või kui hakkasin Verdi "Attilat" tegema, siis see oli selline sfäär, millest ma ei teadnud midagi. Kunstiteadlane Villem Raam ütles, et pean minema Tartusse Uku Masingu juurde. Läksingi Masingu juurde jutuga, et tahaksin midagi hunnide kohta. Ta ütles, et oi, mul on siin raamatuid küll. Hakkasin siis seda kuidagi tõlkima, aga kirjutasin Masingule, et mulle tundub võõras, kui hunnid ütlevad, et nende jumal on Wothan, see on nagu sakslaste Wotan. Siis Masing pakkus välja ühe jumaluse sealt keelekeskkonnast - Tängri. See on niivõrd ooperlik sõna! Nii et minu tõlkes on sees üks Uku Masingu antud sõna! Hiljem ta saatis mulle alati jõulukaarte, ma ka filmisin teda ja tegin temast seeria fotosid ja üks nendest on see, mida ta pidevalt kasutas ajakirjanduses. Normeti "Pirnipuud" tehes sattusin Betti Alveri juurde. Tuglasele tõin Soomest kohvi ja sain niimoodi autogrammi tema ja Krossi tõlgitud Aino Kalda "Barbara von Tisenhuseni" raamatule. Nii et autogramme on mul elu jooksul kogunenud omajagu. On veel üks eriline kingitus Kalju Lepikultbibliofiilne trükis "Kaks kevadiselt vallatut laulu Arne Mikule 60. sünnipäevaks". Millal see kõik oli...

On huvitav, kuidas mõned asjad tulevad sinu teele. Ostad nt Tallinna antikvariaadist kolme rubla eest Sergei

Tanejevi saksa keelest tõlgitud polüfooniaõpiku, kuhu ta on sisse kirjutanud pühenduse Anton Arenskile - kuidas see raamat Tallinnasse sattus? Kui hakkasin lavastama "Katerina Izmailovat", palusin Leningradist mulle klaviir saata. Teen lahti, sees on autori pühendus: "Дорогой Марине на добрую память, Д. Шостакович". Minu materjalide hulgas on Jaan Tõnissoni, Konstantin Pätsi ja paljude teiste kultuuri- või poliitikategelaste autogrammid, kummalisel kombel ka Ingmar Bergmani oma. Mul on kolm Fjodor Šaljapini autogrammiga fotot, neist kaks on mulle kingitud, ühe ostsin Viinist. Mul on terve ports omal ajal paberossikarpidega kaasas olnud Paul Pinna portreesid erinevates rollides. Kahjuks keegi ei tea, kui palju neid pilte kokku on.

Vanasti oli mul antikvariaadis üks hea sõber, kes enne Estoniaga

seotud materjalide müüki panekut näitas neid mulle. Nii et mul on palju Eesti aegseid materjale kodus olemas. Boonusena tuli ühe raamatu vahelt välja Estonia avaetenduse, "Hamlet" kasutamata pilet 1913. aastast. Siis on mul olemas 1944. aasta 9. märtsi "Krati" etenduse pilet koos kavalehega. Seal juures olid veel paari järgmise etenduse piletid, mis enam ei toimunud.

See on olnud minu hobi ja kui hakata neist rääkima, siis jääbki rääkima. Kõik need asjad on kuidagi minu juurde tulnud ja ma tahan, et nad oleksid minuga. Olen ka lastelt palunud, et nad neid ära ei müüks, vaid las nad olla koos.

Kuidas teie argipäev praegu välja näeb, kas lähete antikvariaati?

Ei lähe, ma ei tohi midagi juurde osta. Iga päev jalutan viis kilomeetrit, see on oluline, sund, kohustus. Vanasti polnud aega lugeda, nüüd natuke loen. Ka kirjatööd on kogu aeg võtnud oma aja. Ikka lähed [teatri arhiivi](#), otsid sealt midagi. [Teatri-](#) ja [muusikamuuseum](#) kolis nüüd Maarjamäele, aga vanasti oli Mürivahe tänavale hea sisse astuda. [Teater](#) ja eesti kultuur on paratamatult minuga kaasa kõndinud ja ma olen õnnelik, et mul on Viljandimaa põllupidaja järeltulijana olnud võimalik selles osaleda, ilma et mul oleks kodus olnud mingi eriline atmosfäär.

Kuidas praegu Eesti ooperiteatrite käsi käib?

Nii ja naa. Rahvas käib. Kogu aeg tuleb ka mingeid teoseid, mida siin ei ole varem lavale toodud, nagu nt Debussy "Pelleas ja Melisande". [Arvo Volmer](#) on mees, kes tahab selliseid tükke muu vahele teha. Neid ei ole kerge rahvale müüa, aga ei saa ka kogu aeg "Traviat" ja "Carmenit" lavastada. Ja [Risto Joost](#) on oma professionaalse nõudlikkusega [Vanemuise teatrit](#) väga palju edasi aidanud. Eestis on probleem, et noored head lauljad, nt Mirjam Mesak, Ain Anger, Lauri Vasar, on sirutanud end Euroopasse. Tore, et nad kodus ka käivad, aga nii võimekat järelkasvu iga päev meil ei sünni ja mure on, et hetkel peame peaosadesse lauljaid sisse tooma. Omal ajal oli meil Estonias ju kahene koosseis klassikalise teose jaoks olemas: Kaal ja Võites, Palm ja Maiste, Krumm ja Kuusk, Ots ja Kuusik. Ooper on rahvusvaheline kunst, aga kui meil on rahvusooper ja -ballett, siis tahaks, et meie rahvusest esinejaid oleks seal rohkem.

Mainiste, et lõpuks ometi on teil aega lugeda. Ehk jagate mõnd lugemiselamust?

Seda tänapäevast suurt voogu, mis poelettidelt tuleb, ma ei suuda jälgida ja lugeda. Aga mõne inimesega on sul personaalne kontakt ja ka loominguline tunnetus. Vanasti oli mul Jaan Kross hea sõbramees, nii et ma pidin kõik tema raamatud läbi lugema. Nüüd elab Viivi Luik minuga samal tänaval ja ta on üks selline autor, kes mõjub. Tema "Kuldne kroon" "[Varjuteater](#)" ja teised raamatud olen läbi lugenud. Või järsku võtad mõne Hando Runneli vana raamatu kätte. Lugesin hiljuti ka "Tõe ja õiguse" viiendat köidet ning sealt jäid kummitama vana Andrese sõnad: "Kui inimene tahab, et temast veel midagi oleks, siis peab ta midagi tegema."

Aitäh ja ikka jaksu ja tugevat tervist!

Arne Mikk aasta tagasi festivali "Rudolf Tobias 150. Eesti muusika pidupäevad Hiiumaal" kunstilise juhina.

Küsinud Virge Joamets